

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 37.013

Д.В. АЛФІМОВ

ЛІДЕРСЬКІ ЯКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА

У статті розглянуто основні теоретичні підходи щодо визначення структури лідерських якостей особистості. Подано модель наступності виховання лідерських якостей школярів.

Ключові слова: особистість, якість, лідерські якості особистості, компоненти особистості, модель наступності виховання лідерських якостей школярів.

Становлення молоді відбувається в умовах, коли природний потяг до самоствердження, успіху стикається із зростанням конкуренції, високими вимогами до особистості на ринку праці. Особистості потрібні такі якості, які дають людині змогу успішно інтегруватися в складне соціальне середовище, бути лідером у своєму житті. Безперечно, для того щоб цілеспрямовано працювати в цьому напрямі, педагогам, насамперед, необхідно знати, що являють собою лідерські якості особистості школяра, яка їх структура.

Аналіз рівня розробленості проблеми дослідження дав можливість установити, що серед науковців і педагогів-практиків немає єдиного підходу до розуміння структури лідерських якостей особистості школяра. Утім, для більшості дослідників (Т. Вежевич, З. Гапонок, С. Гармаш, А. Зоріна, В. Сбитнева, В. Хмизова, В. Ягоднікова та ін.) характерною є зосередженість на обґрунтуванні окремих лідерських якостей учнів різного віку.

У науково-педагогічних дослідженнях не розглядалися лідерські якості школярів, починаючи із першого класу і до закінчення ними загальноосвітньої школи, тому набувають актуальності дослідження структури лідерських якостей, що може становити основу неперервного їх виховання на різних ступенях навчання.

Метою статті є визначення структури лідерських якостей особистості школяра молодшого, середнього та старшого віку, подання моделі наступності виховання лідерських якостей школярів загальноосвітньої школи.

Аналіз наукової літератури засвідчив безліч спроб виявити найбільш значущі для лідера якості, зокрема, серед таких називаються: ініціативність, товариськість, почуття гумору, ентузіазм, дружелюбність, особливі інтелектуальні здібності, упевненість у собі, активність, енергійність, знання справи, управління увагою, керування собою, здатність творчо вирішувати проблеми, уміння доносити ідеї до послідовників, переконливість; уміння уважно слухати інших людей і прислухатися до їхніх порад; почуття власного достоїнства, чарівність, рішучість і твердість тощо.

На думку В. Сбитневої [6], лідер-підліток повинен мати такі якості: компетентність, активність, ініціативність, товариськість, кмітливість, наполегливість, самовладання, спостережливість, працездатність, самостійність, організованість.

Т. Вежевич [2] до найбільш важливих якостей лідера зараховує інтелект, комунікабельність, емпатію, доброту. З. Гапонок [3] виділяє такий комплекс лідерських якостей:

1. Загальнопрофесійні якості.
2. Якості творчої діяльності.
3. Соціально-психологічні якості.
4. Соціально-комунікативні якості.

За підсумками опитування студентів А. Зоріна [5] виділила набір таких лідерських якостей: товариськість, активність, ініціативність, наполегливість, самовладання, працездатність, спостережливість, організованість, самостійність, уміння переконувати, рішучість, ерудованість, упевненість у собі, емоційна привабливість, уміння налагодити позитивну атмосферу в колективі.

В. Ягоднікова [8] у своєму дослідженні розглядає такі компоненти і лідерські якості особистості:

- мотиваційний;
- емоційно-вольовий;
- особистісний;
- діловий.

С. Гармаш [4] зазначає, що кращі керівники-лідери повинні володіти певним набором лідерських якостей особистості, формування яких базується на сукупності комунікативних, інтелектуально-логічних, творчо-методологічних, організаційних, світоглядних, інформаційно-пошукових та морально-психологічних аспектах.

Отже, єдиної думки про те, які ж якості повинен мати лідер, дотепер не існує. Очевидно, що надзавдання структурного підходу – знайти універсальний набір характеристик лідера на всі випадки життя – навряд чи здійсненне. Кожен час, кожне суспільство, кожна група формує або вимагає своїх лідерів.

Аналіз науково-теоретичних і практичних досліджень потребує теоретичного осмислення в плані конкретизації. Тому було здійснено порівняльний аналіз та узагальнення якостей, що найчастіше визначались респондентами як необхідні для лідера. Це дало нам змогу визначити такі лідерські якості особистості: активність, товариськість, уміння слухати співрозмовника, рішучість, готовність учня до самостійного виконання завдань, упевненість у собі, потреба в успіху, креативність, здатність активно впливати на інших, уміння говорити, уміння розуміти емоційний стан людини, здатність до організаторської роботи, чесність і порядність у відносинах, відповідальність, комунікативність, готовність до ризику, уміння управляти собою, наявність сили волі, здатність до емпатії, інтелектуальна лабільність, уміння розв'язувати конфлікти, стресостійкість, уміння приймати відповідальні рішення у будь-яких ситуаціях, розвиток рефлексії.

Визначені лідерські якості дають можливість виділити три визначальних, на наш погляд, *компоненти лідерських якостей*:

- *загальні риси лідера* як система його ціннісних орієнтирів і ставлень до навколишнього світу й людей, основа особистісної характеристики;
- *лідерська поведінка* як умова взаємного сприйняття, взаєморозуміння, взаємооцінки;
- *ситуація, у якій діє лідер* як передумова успішної діяльності.

Цінність нашого дослідження полягає у побудові моделі наступності виховання лідерських якостей школярів молодшого, середнього, старшого шкільного

віку. Наше бачення цієї моделі знаходить своє відображення у таких положеннях: по-перше, важливу роль при вихованні у школярів вищеозначених лідерських якостей відіграють їх вікові особливості; по-друге, ми дотримуємось такої думки, що виховувати лідерські якості можна в усіх школярів. Модель наступності виховання лідерських якостей школярів різного вікового етапу наведено в таблиці. Кожний віковий етап має певну структуру: компоненти лідерських якостей, лідерські якості, залежно від вікових особливостей учнів, змістове навантаження цих якостей.

Таблиця

Модель наступності виховання лідерських якостей школярів

Клас / вік	Компоненти лідерських якостей	Лідерські якості	Зміст
1	2	3	4
1–2-й класи (6–7 років)	Загальні риси лідера	Активність (від лат. <i>activus</i> – діяльний, діючий, практичний)	Риса особистості, що характеризується здатністю і схильністю до активних і самостійних дій
	Лідерська поведінка	Здатність до товариських відносин	Міжособистісні відносини, які базуються на єдності інтересів у спільній діяльності і передбачають духовну єдність та відповідну рівність. Духовна єдність виникає внаслідок особистісної симпатії і спільності інтересів
	Ситуація, у якій діє лідер	Уміння слухати співрозмовника	Основа для отримання точної інформації та взаєморозуміння. Слухаючи інших, учень вчиться не тільки слухати себе, а й розуміти свої почуття, потреби, установки
3–4-й класи (8–9 років)	Загальні риси лідера	Рішучість	Риса характеру, що полягає в схильності особистості діяти за першим спонуканням, під впливом зовнішніх обставин або емоцій
	Лідерська поведінка	Готовність учня до самостійного виконання завдань	Свідома вмотивованість дій і їх обґрунтованість, несхильність до чужих впливів і навіювань, здатність людини вбачати самому об'єктивні підстави для того, щоб вчинити так, а не інакше
	Ситуація, у якій діє лідер	Упевненість у собі	Готовність людини вирішувати досить складні завдання, коли рівень домагань не знижується тільки через побоювання невдачі.
5–7-й класи (10–12 років)	Загальні риси лідера	Потреба в успіху	Досягнення особистістю визначеної мети, бо прагнення до успіху в діяльності визначає провідні тенденції розвитку особистості, виконання більш складної справи, удосконалення в навчальному й особистісному плані

Продовження табл.

1	2	3	4	
	Лідерська поведінка	Креативність	Здатність породжувати незвичайні ідеї, відхилятися від традиційних схем мислення, швидко вирішувати проблемні ситуації	
		Здатність активно впливати на інших	Уміння позитивно впливати на членів групи, бути вимогливим до себе й інших у повсякденній діяльності, а також відповідальним за роботу колективу	
	Ситуація, у якій діє лідер	Уміння говорити	Уміння правильно і вміло говорити за змістом і майстерно за формою	
		Уміння розуміти емоційний стан людини	Уміння розуміти почуття, потреби і проблеми інших людей; уміння висловити це розуміння; уміння зважати на почуття інших людей; уміння допомагати та підтримувати	
		Здатність до організаторської роботи	Уміння виділяти і чітко формулювати як перспективні, так і найбільш важливі в кожній конкретній ситуації завдання, своєчасно приймати аргументовані рішення і забезпечувати їх виконання, узгоджувати свої задуми з умовами дійсності, організовувати, координувати, спрямовувати і контролювати діяльність	
8–9-й класи (13–14 років)	Загальні риси лідера	Чесність і порядність у відносинах	Нездатність до низьких вчинків, здатність виконувати всі свої обов'язки і завдання порядно і чесно	
		Відповідальність	Уміння бути вимогливим до себе й інших у повсякденній діяльності, брати на себе відповідальність за роботу колективу, тримати своє слово. Здатність до обдуманих вчинків, сумлінного виконання покладених обов'язків, ретельності і ділового характеру виконання роботи, точності й акуратності в роботі	
	Лідерська поведінка	Уміння бути комунікативним	Уміння будувати міжособистісні відносини, розуміти й приймати цілі, мотиви й установки співрозмовника, готовність до позитивного міжособистісного спілкування, терпимість до інакомислення	
		Готовність до ризику	Уміння піти на ризик, віддавати перевагу ситуації помірному ризику, оцінювати її, уживати дії, щоб зменшити ризик або контролювати результати	
	Ситуація, у якій діє лідер	Уміння управляти собою		Здатність володіти своїми почуттями й емоціями, легко запобігати або вміло виходити з конфліктних ситуацій, сприймати світ і людей у контексті загальнолюдських цінностей

Продовження табл.

1	2	3	4
		Наявність сили волі	Здатність особистості діяти в напрямі досягнення свідомо поставленої мети, долаючи при цьому зовнішні та внутрішні перешкоди
10–11-й класи (15–16 років)	Загальні риси лідера	Емпатія (від грец. “ <i>empathēia</i> ”, – “співпереживання”)	Здатність “відчутти” іншу людину, уловити її внутрішній стан, бачити світ її очима
		Інтелектуальна лабільність	Спроможність швидко та якісно переключати увагу з одного предмета на інший
	Лідерська поведінка	Уміння розв’язувати конфлікти	Уміння розрізняти конфлікти поглядів і конфлікти інтересів; уміння розв’язувати конфлікти поглядів на основі толерантності; уміння розв’язувати конфлікти інтересів за допомогою конструктивних переговорів
		Стресостійкість (англ. <i>stress</i> – напруження)	Здатність організму людини протистояти сильному зовнішньому подразнику
	Ситуація, у якій діє лідер	Уміння приймати відповідальні рішення у будь-яких ситуаціях	Здатність приймати незалежні й продумані рішення у стандартних і нестандартних ситуаціях, уміння поєднувати за необхідності роль організатора й виконавця, відповідати за якість результатів праці
		Розвиток рефлексії	Самопізнання учнем внутрішніх психічних актів та станів, механізм самозміни, самовибудовування у процесі регуляції життєдіяльності

Висновки. Отже, узагальнення теоретичних і практичних підходів дало змогу виявити структуру лідерських якостей особистості, створити модель наступності виховання лідерських якостей школярів різного вікового етапу. Подальше дослідження означеної проблеми потребує розробки моделі випускника-лідера.

Список використаної літератури

1. Алфимов В. Творческая личность старшеклассника: модель и развитие / В.Н. Алфимов, Н.Е. Артемов, Г.В. Тимошко. – К. ; Донецк, 1993. – 64 с.
2. Вежевич Т. Педагогические условия развития лидерских качеств учащихся : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Татьяна Ефимовна Вежевич. – Улан-Удэ, 2001.
3. Гапонюк З. Педагогические условия формирования лидерских качеств у студентов гуманитарных вузов : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Зоя Георгиевна Гапонюк. – М. : Военный ун-т, 2008. – 24 с.
4. Гармаш С. Лідерські якості особистості керівника як запорука успіху / С.А. Гармаш, О.Е. Гашутіна // Управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності. – 2009. – С. 37–44.
5. Зорина А. Педагогические условия формирования лидерских качеств у студентов вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Анна Викторовна Зорина. – Нижний Новгород, 2009. – 25 с.

6. Сбитнева В. Педагогические условия развития лидерских качеств подростков в детском общественном объединении : дис. ... канд. пед. наук / В.Б. Сбитнева. – Ижевск, 2006. – 205 с.

7. Уманский Л. Психология организаторской деятельности школьников / Л.И. Уманский. – М. : Просвещение, 1980. – 160 с.

8. Ягоднікова В. Формування лідерських якостей старшокласників в особистісно орієнтованому виховному процесі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вікторія Вікторівна Ягоднікова. – Одеса : Піденноукр. держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського, 2005. – 190 с.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2013.

Алфимов Д.В. Лидерские качества личности школьника

В статье рассмотрены основные теоретические подходы к определению структуры лидерских качеств личности. Представлена модель преемственности воспитания лидерских качеств школьников.

Ключевые слова: *личность, качество, лидерские качества личности, компоненты личности, модель преемственности воспитания лидерских качеств школьников.*

Alfimov D. Leader qualities personality schoolboy

In the article basic theoretical approaches are examined on determination of structure of leader qualities of personality. Enumerated that the most meaningful leader qualities of personality of schoolboy are exposed: initiativeness, sociability, sense of humour, enthusiasm, confidence, friendliness, special intellectual capabilities, confidence in itself, activity, energeticness, knowledge of business, management, attention by a soba, ability creatively to settle problems, abilities to report ideas to the followers, persuasiveness; ability attentively to listen other people and listen to their advices; sociability, self-respect, by a confidence in itself, charming, decision and hardness, competence, activity, initiativeness, sociability, shrewdness, persistence, self-possession, observation, capacity, independence, good organization.

Specific qualities of leader are enumerated: organizational penetrating, capacity for active psychological influence, propensity to organizational work, leader position, necessity to take responsibility, competence, activity, initiativeness, sociability, shrewdness, persistence, self-possession, observation, capacity, independence, good organization, intellect, communicability, kindness, high theoretical and practical preparation, system vision of professional problems, capacity for professional adaptation, capacity for prognostication, ability to carry out functional duties, possessing the methods of management a collective, ability to see a key task, ability to distribute work in a collective, broad general mind, creative attitude toward work, possessing the methods of work, pedagogical mastery, high methodical preparation, ability to organize productive personality contacts, collective communication, ability to take into account the individual features of inferiors, demand to inferior, ability to understand people, ability to bring over to itself people, to infuse with a trust, ability to influence on inferiors by the personal example, ability to set cheerful, business tone in-process, ability to convince other, even temper, propensity to the study of people, interest in their necessities.

Three qualificatory components of leader qualities of schoolchildren are distinguished: general lines of leader as system of him the valued reference-points and attitudes toward the surrounding world and people, basis of personality description; leader behavior as condition of mutual perception, mutual understanding, mutual estimation; situation in that a leader operates as pre-condition of successful activity.

An author is present the model of succession of education of leader qualities of schoolchildren. A model includes the age-related periods from 6 16 to, components of leader qualities, leader qualities, maintenance of leader qualities.

Every age-old stage has a certain structure: components of leader qualities, leader qualities, depending on the age-old features of students, semantic loading of these qualities.

Key words: *personality, quality, leader qualities of personality, component of personality, model of succession of education of leader qualities of schoolchildren.*